

Utgis av etnologer og studenter i etnologi

REDAKSJON:

Kari Amundsen, Torgeir Kjos, Rønnaug Wergeland Krog (red. sekr.), Inger Johanne Lyngø, Guro Nordby, Liv Emma Thorsen (ansv. red).
Engelsk oversetter: Jean Aase.

Afvotografering: Når ikke annet er oppgitt, Arthur Sand, Institutt for kultur- og samfunnsfag, Avdeling for etnologi, UiO.

Redaksjonelle henvendelser skjer til:

Tidsskriftet Dugnad
Institutt for kultur- og samfunnsfag, Avd. for etnologi
Universitetet i Oslo
Postboks 1010 Blindern
0315 Oslo

ABONNEMENT

Dugnad utkommer med 4 nummer i året.

Abonnementspris pr år: NOK 320,-

Personlig abonnement pr år: NOK 180,-

Abonnementet løper til skriftlig oppsigelse.

Postgirokonto 0805 2113785.

Alle henvendelser vedrørende abonnement, løssalg etc. skjer til:

Novus forlag
Boks 748 Sentrum
0106 Oslo
Tlf. 22 71 74 50

Utgis med støtte fra Norges forskningsråd.

Trykk: Lie & Co.s Boktrykkeri A.s, Oslo

Forside:

Liza Minelli som Sally Bowles i filmen Cabaret. Foto: Scan Foto, Schibstedgruppens billedbyrå

© Novus forlag 1994

Tysk sosialhistorie, Alltagsgeschichte og mikrohistorie

Av Ingar Kaldal

Meningen her er å legge fram noen resultater fra et forskningshistorisk prosjekt, utført blant annet under opphold i flere forskningsmiljø i Tyskland i 1993. Prosjektet handler om utviklingen innen tysk sosial- og kulturhistorie, med hovedvekt på framveksten av nye retninger etter 1970. Disse retningene er blant annet blitt kjent for å være opptatt av hverdagsliv, men de karakteriseres bedre ved at de kom til å hente mye av sin inspirasjon fra kulturstørkspene – i motsetning til den etablerte tyske sosialhistoriens orientering mot samfunnsfagene og mot bygging av "stor teori". Et av de mest interessante resultatene av denne utviklingen er det som er i ferd med å ta form som et slags *mikrohistorisk* program. Det gir én av flere grunner til å ta et nytt historiografisk overblikk på feltet, snart ti år etter at det sist skjedde fra nordisk side.

I 1984 skrev Odd-Bjørn Fure en artikkel i norsk Historisk Tidsskrift om "Hverdagshistorie i tysk historieforskning". Han gikk gjennom det han så som tre "posisjoner" som forholdt seg ulikt til Alltags-feltet (dagliglivsfeltet). Den ene var Gesellschaftsgeschichte-miljøet (samfunnshistorie-miljøet) med Jürgen Kocka i spissen, som så "kulturstørkriske problemstillinger om normer, verdimønstre, opplevelser og erfaring, som et viktig supplement til et strukturhistorisk perspektiv" – men som avviste det som "bærebjelke i en samfunnshistorisk analyse". Den andre posisjonen omfatter dem som så hverdagshistorien som et mer fundamentalt skifte i perspektiv, med Alf Lüdtke og Hans Medick ved Max-Planck-Institut für Geschichte i Göttingen som fremste talsmenn. I den tredje "posisjonen" samlet Fure en noe løsere fundert strømning – basert på interesse for dagligliv, men kombinert med motvilje mot teoretisk analyse av det. Fures framstilling bar preg av tilslut-

ning til den første posisjonen, og til den kritikken som er blitt rettet fra den mot "hverdagsperspektivet" – som om det var ett perspektiv. Fures grunnlag for skepsis mot det nye var bl.a. basert på en kritikk av hverdagsbegrepet som uklart og flertydig, slik at han fant det ubruklig som "vitenskapelig begrep" (Fure 1984). Artikkelen hans utløste en kort debatt med Einar Terjesen i Historisk Tidsskrift. Den handlet mest om hvordan de tyske historikerne på feltet burde grupperes i forhold til begreper og perspektiver de brukte. Terjesens utgangspunkt var forøvrig mer positivt til det nye enn Fures. Og han viste større vilje til å gå inn i de nye perspektivene det handlet om (Terjesen 1985 og 1986 og Fure 1986). Den viljen er viktig også hvis en er ute etter å lære noe av feltet i dag.

I nordisk sammenheng har mye lignende problematikk vært framme i lyset gjennom en svensk debatt om historisk antropologi, som alternativ til det noen har sett som sosialhistorieforskningens krise. Men her gikk referansene og eksemplifiseringen først og fremst i anglo-amerikansk retning. Et av formålene mine har vært å stimulere nordisk orientering i den tyske forskningen på feltet.

Tilbakeblikk

Karl Lamprecht (1856-1915) blir ofte reknet som en av fedrene for tysk sosialhistorie. Mest kjent er han kanskje for sitt program for sosialpsykologisk, eller kollektivpsykologisk, metode i historieskrivingen. Det var et av temaene i "Lamprecht-striden" på 1890-tallet. Videre var han opptatt av å utvikle et vidt kulturbegrep som kunne bygge bro mellom det sosiale, det økonomiske og det politiske. Et slikt begrep ville fange opp det som fantes i en epoke av "kollektive viljesytringer" og bringe historikeren dypere ned i grunnlaget for det folk hadde gjort. Andre begreper som Lamprecht brukte i denne sammenhengen, var "Volksseele" (folkesjel) og "Nationalbewusstsein". Programmet hans vakte motstand, og på kort sikt led det nederlag i Tyskland. I generasjonen som fulgte, kan spor fra Lamprecht følges til bl.a. fransk mentalitetshistorie (Ritter 1989:23). Men i tysk historieskriving ble kulturdimensionen fraværende i lange tider.

Riktigok skjedde det alt på denne tiden viktige etableringer av egne kulturfaglige disipliner. Men de kom til å stå for avhistoriserte kulturoppfatninger, noe som kan anes også i skifte av merker fra "kulturhistorie" til "kulturvitenskap". I den grad kultur nå ble framstilt "historisk", var synsmåtene preget enten av en nærmest biologisk infisert

evolusjonisme, eller av imperialismens måter å skille mellom såkalt primitive og siviliserte kulturer – som de to "historiske" stadiene en tenkte seg. Slike oppfatninger virket tungt ved etableringen av etnologi og Völkerkunde som egne fag. Noe som modifiserer dette bildet, er at det på samme tid vokste fram en ny sosiologisk vitenskap der flere av de fremste utoverne, bl.a. Max Weber, i mer egentlig forstand var *historisk* opptatt av kulturelle prosesser.

Den tyske historieforskningen ble ellers etter første verdenskrig enda mer enn før ensidig opptatt av politikk, stat og nasjon. Blant annet viet flere historikere mye av sin energi til debattene om erstatninger og grenserevisjoner etter krigen. Også keiserstyrets fall kom til å styre valg av temaer for flere historikere. En voksende samfunnsvitenskapelig forskning i disse årene fikk relativt lite innvirkning på tysk historieskriving. Etter 1933 ble det som kan sees som spirer til tysk sosialhistorie, stort sett bare utøvd i eksil. Men selv etter 1945 gikk det lenge før historikere for alvor begynte å interessere seg for sosiale og kulturelle forhold. Forskere som endret dette, var Werner Conze (1910-1986) og Otto Brunner (1898-1982). Inspirert av samfunnsforskning og sosialøkonomi tok de i sin historieforskning på 1950-tallet opp problemstillinger som kan sees som grunnsteiner for det som ble tysk sosialhistorie. I Tyskland utviklet denne forskningen seg til strukturhistorie. Verken for Brunner eller Conze sto sosialhistorie for noen sektordisiplin i historiefaget, eller noe eget felt der f.eks. politikken ikke hørte sentralt med. Det dreide seg mer om å føre inn det sosiale og det økonomiske som integrerte elementer i en strukturell samfunnsanalyse. Den var målet.

Når det gjelder konkrete forskningsemner, var Conze særlig opptatt av strukturelle endringer under industrialiseringen. Samtidig ble han en viktig drivkraft for arbeiderhistorien. Hans innsats var nært knyttet til "Arbeitskreis für moderne Sozialgeschichte" i Heidelberg, et forskerfellesskap han bygde opp og ledet, og som ga ut en etter hvert omfattende skriftsserie kalt "Industrielle Welt". Brunners forskningsinnsats var mer knyttet til middelalderen. Han var blant annet opptatt av sammenhenger mellom maktstrukturer og verdensoppfatninger.

Fra slutten av 1960-årene vokste det innen tysk sosialhistorie fram en retning som ble kalt Bielefeld-skolen etter lærestedet til hovedeksponentene Jürgen Kocka (f.1941) og Hans-Ulrich Wehler (f.1931). Universitetet i Bielefeld, som ble opprettet i 1971, ble nærmest et "hjem" for denne tyske "samfunnshistorie"-retningen, slik Ecoles des Hautes Etudes en Science Sociales hadde vært det for mentalitetshistorie i Frankrike.

Under merket *Gesellschaftsgeschichte* strammet Wehler og Kocka

opp ambisjonen om å bygge på den store syntesen som skulle gripe selve samfunnsutviklingen i ett overordnet teoretisk grep. Med et annet like mye brukt merke, "historische Sozialwissenschaft", signaliserte de tydelig hvilke andre fag de søkte inspirasjon fra. I tillegg til disse to trekene, synteseambisjonen og det samfunnsvitenskapelige, har Gesellschaftshistorikerne vært kjennetegnet av å være opptatt av å utforske strukturelle handlingsbetingelser. Men de skiller seg fra Conze og Brunner ved å være mer skeptiske til å se sosialhistorie så mye som rett og slett strukturhistorie. Særlig gjelder dette Kocka (Kocka 1986:73ff).

Blant pionerarbeidene innen denne skolen er Kockas analyse av byråkratisering i industrien før 1914, med firmaet Siemens som eksempel, og Wehlers studier av det tyske keiserriket 1871-1918 (Kocka 1969, Wehler 1969 og 1973). Et annet viktig arbeid fra samme miljø er Klaus Tenfeldes undersøkelser av gruvearbeiderhistorien i Ruhr-området (Tenfelde 1977). Dette ble fulgt av en rekke prosjekter som det ikke er plass til å gjennomgå her. Et inntrykk av forskningen i denne retningen får en gjennom det tidsskriftet de har drevet siden 1975, "Geschichte und Gesellschaft", og skriftserien "Studien zur Geschichtswissenschaft" som ble startet i 1972. I begynnelsen av 1990-tallet er to viktige produksjonsmessige mål for retningen nådd med Kockas kjempeverk om tysk arbeiderklasse og Wehlers oversikt i tre bind over tysk samfunnshistorie fra 1700 til i dag (Kocka 1990 og Wehler 1987). Det siste er det til nå mest ambisiøse forsøket på å realisere et Gesellschaftshistorisk program om å bygge en historisk syntese og modell over hele samfunnet.

Gesellschaftsgeschichte var ikke tenkt som noen sosialhistorie med kultur eller hverdagsliv "left out" (Trevelyan 1942:9). Jürgen Kocka har hele tiden nyansert sin skepsis til Alltagsgeschichte med å si at kultur og dagligliv bør ha sin plass i en "kulturhistorisk utvidelse av sosialhistorien" (Kocka 1986:152ff). Og planen for Wehlers store syntese lå langs tre søyler: "Herrschaft, Wirtschaft und Kultur" (herredømme, økonomi og kultur). I den sammenhengen er det viktig å merke seg at han av flere er blitt kritisert for å la kultur i vid forstand i liten grad bli behandlet i verket. Kultur handler her mest om elitekultur, og om organiserte kulturtiltak som kirke, skole og foreninger (Iggers 1993, Ritter 1989, Fure 1989). Men kultur kan altså vanskelig hevdes å ha ligget utenfor det Gesellschaftshistoriske programmet. Slik bar den tyske sosialhistorieskrivingen i seg både en prinsipiell åpning for kulturdimensjonen, og en håndheving av den i praksis som ga næring til opposisjon fra forskere som ville legge *mer* vekt på det kulturelle, og det i *bred* forstand.

*

Tysk historie er i liten grad blitt berørt av fransk mentalitetshistorie. Så sent som i en tysk antologi fra 1987 kalt "Mentalitäten-Geschichte", finner en stort sett bare franske artikler, og minimalt med tyske (Raullf 1987). Mens mentalitetshistorie etter andre verdenskrig utviklet seg til en sentral retning i fransk historieskriving, ble den i Tyskland møtt med sterk skepsis. På en internasjonal historikerkongress i Strasbourg i 1950 hevdet Gerhard Ritter at mentaliteter var noe diffust som vanskelig kunne påvises i kildene, og som egentlig ikke hørte med til "historie" (Wunder 1990:78).

Det er flere grunner til denne manglende innflytelsen fra fransk mentalitetshistorie på tysk historieskriving. Det kan være at nasjonalosialismen og krigen for mange gjorde den politiske historien såpass overordnet at det hemmet interessen for andre forhold. Det samme kan videre ha vært med på å styre den framvoksende sosialhistorien mot emner som kunne bidra til å forklare den politiske katastrofen – og mot nyere tid, mens franske mentalitetshistorikere var mer opptatt av eldre perioder. Kanskje kan også i neste omgang den tyske Gesellschaftshistoriens sterke strukturorientering ha gjort at det ble lite plass til andre former for makro- og strukturorientert sosialhistorie, som også mentalitetshistorien i stor grad må kunne sies å ha vært.

En tysk forsker som ikke bør være unevnt i denne sammenhengen, er Norbert Elias (1897-1990). Han skrev i 1939 sin velkjente "sivilisasjonshistorie". Den handler om fundamentale endringer i dagliglivet fra middelalderen til tidlig nytid. Utgangspunktet er et bilde av samfunnet i senmiddelalderen som gjennomsyret av vold. Det endret seg gradvis gjennom økende tvang og selvkontroll hos individene. Elias var opptatt av hvordan dette ga seg utslag i bl.a. spisevaner, bordskikk, forholdet til nakenhet osv. Flere har sett Elias' analyser som god mentalitetshistorie. Samtidig er de blitt mye kritisert for manglende empirisk holdbarhet (bl.a. Cremer 1983:227ff). Og selve sivilisasjonsbegrepet kan lett vekke assosiasjoner til eurosentriske forestillinger om "siviliserte" og "usiviliserte" folk.

Til tross for at mye både ideologisk og empirisk kritikk er blitt framført mot Elias' bøker, er de teoretiske begrepene hans både for "figurasjoner" og for disiplinerings- og siviliseringsprosesser ved overgangen til tidlig moderne tid blitt stående som skoledannende og inspirerende for mange i europeisk etnologi og kulturhistorieforskning (bl.a. for "Den kultiverade människan" av Jonas Frykman og Orvar Löfgren, Lund 1979). I Tyskland ser det ut til at Elias har hatt sterkest gjennom-

slagskraft i noen bestemte sosiologimiljøer (Korte 1990:11). I den grad Elias har vært referanse blant historikere, har han helst hørt til et større spekter av teoretikere som gjerne trekkes mer eller mindre løst inn i kulturhistoriske analyser, sammen med bl.a. Weber, Foucault og Bourdieu, men uten å få noen sentral konseptuell betydning. I vår sammenheng her kan det være interessant å nevne at en norsk historiker som Odd-Bjørn Fure har gått langt i å se Elias som lærermester¹.

Det er påfallende at Norbert Elias og de franske Annales-fedrene, Marc Bloc og Lucien Febvre, visstnok ikke tok mye notis av hverandre i sin forskning. De står for nesten samtidige men uavhengige forsøk på en historieskriving som har mye felles. At det tyske forsøket skjedde uavhengig av det franske er forsåvidt ikke helt overraskende, for også ellers har det vært vanligere i tysk sosial- og kulturhistorie å hente orientering i amerikansk og engelsk litteratur enn i fransk. Her og har Rhinen vært bredere enn Atlanteren.

*

I 1970-årene begynte mye nytt å skje med tysk historieskriving om kulturelle forhold. Allerede omkring 1970 tok Thomas Nipperdey (f.1927) til orde for å bringe antropologiske dimensjoner sterkere inn i historiekritingen (Nipperdey 1973). Men han fulgte ikke opp tanken. Det ble andre som sto for mer konkrete innovasjoner. I 1970 ble det ved "Institut für Sozialforschung" i Stuttgart startet en egen "Abteilung für Historische Verhaltensforschung" (avdeling for historisk adferdsforskning). Og i nær kontakt med dette miljøet kom det i 1975 igang et "Institut für historische Anthropologie" i Freiburg. Disse miljøene satte seg programmatisk som mål å "historisere" analysen av slikt som ellers gjerne ble sett som allmennmenneskelige – antropologiske konstanter. Herfra er det levert omfattende forskning om endringer i folks forhold til sykdommer, barndom, ungdom, familie og kjønnsroller (Nitschke 1981 og 1991, Wunder 1990:82, Martin/Zoepfel 1989, van Dülmen 1991). Men dette er ikke miljøer som har plassert seg i fronten av noen metodisk-teoretisk debatt. Det har i større grad skjedd med særlig ett av de gamle Volkskunde-miljøene som nå i 1970-årene gjennomgikk viktige endringer i retning historiske analyser.

Både i Münster, Marburg, Berlin, Frankfurt, Kiel og Tübingen finnes kulturvitenskapelige miljøer som i 1970-årene gjennomgikk mer eller mindre grunnleggende endringer. Flere steder ble gamle "Volkskunde"-merker erstattet med "Ethnologie" eller "empirische Kulturforschung", bl.a. etter diskusjoner om de ideologiske heftelsene

som gjerne hang ved "Volks"-begrepet, fra romantikken til fascismen. I noen av disse miljøene skjedde også viktige nyoppdagelser av historiske analysemåter. Her er det verdt å trekke fram Tübingen-miljøet, dels fordi det er det jeg kjenner best, men mer fordi det skiller seg ut ved å ha bidratt med flere viktige deltakere i debatten om nye kulturhistoriske konsepter i 1980-årene.

Ludwig-Uhland-Institut für Volkskunde i Tübingen ble tidlig et pionermiljø både for historisering av Volkskunde, og for det som etterhvert vokste til en omfattende arbeiderkulturforskning. Dette faget hadde lenge latt arbeiderkulturen være utenfor sitt felt, i skyggen av et nokså udifferensiert folkekulturbegrep. Videre hadde det handlet mye om folkekultur i snever forstand, om folkedrakter, folkefortellinger, folkefester og folkelige ritualer og seremonier, og om folkelig skikk og bruk. I Tübingen ble feltet nå gradvis endret til å handle om kultur og levemåter i videre forstand, og blikket ble utvidet fra førindustriell bondekultur til å omfatte det industrielle og det urbane. Et tidlig skritt i denne retning var senere Tübingen-frontfigur Herman Bausingers (f.1926) avhandling "Volkskultur in der technischen Welt" fra 1961. Tübingen-miljøet kom ellers til å utmerke seg som eksperiment-miljø også for historiske lokalsamfunnssstudier, særlig av landsbyer – som det fantes mange av i området omkring Tübingen i Sør-Tyskland (Jeggle 1977, Kaschuba/Lipp 1982). Det viktigste i denne sammenhengen er imidlertid Tübingen-miljøets deltagelse i den forskningskonseptuelle debatten. Det vil jeg komme tilbake til, men alt her er det verdt å merke seg hva Herman Bausinger en gang skrev om forholdet mellom Volkskunde og sosialhistorie: "konseptet om en enhetlig folkekultur er en reduksjon som sperrer for og hindrer sosialhistoriske innfallsvinkler" (Bausinger 1987:35 og 39).

Alltagsgeschichte og mikrohistorie

Med viktige sentra i Essen og Göttingen utviklet det seg fra siste del av 1970-årene en gruppe historikere som i større grad framførte sin historieskriving som nye alternativer til den Gesellschaftshistoriske sosialhistorieretningen. De la vekt på å uttrykke seg programmatisk, og det på teoretisk argumenterende måter som gjør at vi har mye å bygge på ikke bare om hva slags historie de skrev, men om hva de prinsipielt så som fruktbar historie. I så måte er de viktigere enn de nevnte miljøene i f.eks. Freiburg og Stuttgart, som mer nøyde seg med å drive sin forskning med emner og begreper inspirert fra antropologi og

Volkskunde, uten å slåss med andre historiefaglige retninger om programmatiske grenseoppganger. I det følgende vil jeg først omtale Lutz Niethammers "erfaringshistorie", deretter Göttingen-historikerne Alf Lüdtke og Hans Medick, med vekt på forskjellene mellom dem, og til slutt Wolfgang Kaschuba og Carola Lipp fra Volkskunde-miljøet i Tübingen, som også står for ulike posisjoner i dag.

Lutz Niethammer er internasjonalt mest kjent som frontfigur for "oral history". I Tyskland ble intervjuing av gamle mennesker sent tatt systematisk i bruk i historieskrivingen. Og når det skjedde fra omkring 1980, ble det i stor grad noe såkalte Geschichtswerkstätten (historieverksteder, tilsvarer History Workshops) og andre amatørforskere drev med. Ofte ble resultatene preget av naive forestillinger om hvilken umiddelbar og autentisk tilgang intervjuene ga til den fortidige virkeligheten. I Tyskland har muntlige kilder i mindre grad enn f.eks. i Norge blitt brukt som integrerte deler av større sosialhistoriske kildearsenal, sammen med andre kilder.

Symptomatisk for hvordan dette feltet i Tyskland ble preget av import fra utlandet, er at det overtok den engelske termen "oral history". Det hindrer ikke at det fantes tyske faghistorikere som gjorde arbeidet med muntlige kilder til eksperimentfelt for utvikling av egne metodiske konsepter. Lutz Niethammer (f.1939) er det fremste eksemplet på det. I første halvdel av 1980-årene ledet han et storstilt prosjekt med historikere i Hagen og Essen om "Lebensgeschichte (liveshistorie) und Sozialkultur im Ruhrgebiet" i perioden 1930-1960 (vanligvis forkortet til LUSIR) (Niethammer 1983 og 1983b, Niethammer/Plato 1985). Dette prosjektet førte til et gjennombrudd for bruk av muntlige kilder i profesjonell historieforskning i Tyskland. De to første bindene fra prosjektet ble selv av Jürgen Kocka omtalt som en "betydelig innovasjon" for historieforskningen (Steinbach 1988:544). Tysk "oral history" ble likevel værende under en opposisjonell Alltagshistorie-paraply. Der har Niethammer hørt til blant de sentrale programformerne (Se Niethammer 1980, 1980b, og særlig innledninger og oppsummeringer i 1983, 1983b og 1985).

Niethammers argumentasjon liknet i utgangspunktet mye det vi ellers kjenner som "historie nedenfra": Alltagsgeschichte handlet om å demokratisere historien (Niethammer 1980 og 1985:419). Da måtte historikeren ta utgangspunkt i "vanlige" menneskers liv og erfaringer. Men Niethammer var klar over at folks egne opplevde hverdager hørte til det aller vanskeligste historieforskningen kunne befatte seg med. Her reiste det seg mer av abstrakte problemer, og her krevdes ofte større metodisk raffinement enn i mye annen historieskriving – mente han.

Han advarte sterkt mot tendenser til å gjøre hverdagshistorien til "nostalgisk-subjektivistisk litteratursjanger" eller "musealt varehus for hverdagslevninger" (Niethammer 1980).

Niethammers metodiske veivalg inn i analysene av fortidens hvertagliv ble "oral history". Han ble snart opptatt av den verdien som også lå i at intervjuene bød på en levende "kommunikasjonskanal" mellom historiker og aktører. Metodisk sett innebar det å legge vekt på andre sider ved minnene enn den historikeren tradisjonelt hadde vært opptatt av. Her handlet det ikke bare om å tappe kildene for informasjon om pålitelige fakta. Svært viktig var intervjuene som ledd også i forskningsprosessen, både for å utvikle fruktbare problemstillinger og for å komme på sporet av sammenhenger (Niethammer 1982).

For Niethammer var "erfaringer" et hovedstikkord. Ofte omtales LUSIR-prosjektet rett ut som "Erfahrungsgeschichte". I det ligger en dobbel bunn: Det handler både om fortidige erfaringer, erfaringer slik de artet seg i fortida, og om erfaringer *fra* fortida. Mellom de to bunnen, og i forholdet mellom dem, lå viktige metodiske problemer. Hvordan kan en få tak på andre menneskers "erfaringer" gjennom intervjuer som vil være preget av oppfatninger informantene har i dag? Om det har Niethammer skrevet mye. Ett av hans svar er: Mange "historier" om viktige opplevelser blir ført videre i nokså ufortolket form, og kan sette sitt preg på et minne på ulike nivåer. I minnene ligger således gjerne flere lag av erfaringer, som det gjelder å klargjøre og få noe ut av i tolkningen (Niethammer 1985:396). Dette utgangspunktet ga for Niethammer ekstra verdi til det minnene inneholdt av "historier" av det slaget som gjerne kommer spontant og uoppfordret. Han ser disse historiene som "den største skatten i Oral History, for i dem smelter saks- og meningsutsagn estetisk sammen". Det er i den sammensmeltingen han mener gjennom tolkning å kunne finne spor etter kodene i den kulturen det handler om (Niethammer 1985:407). Niethammers program kan ikke ytes rettferdig med få stikkord, dette bare for å ha presentert noen smaksprøver.

I Göttingen ble Max-Planck-Institut für Geschichte fra omkring 1980 et sentrum ikke bare i den tyske debatten, men for et internasjonalt fellesskap av forskere som søkte i samme retning etter nye teoretiske og metodiske løsninger. Det går fram av tre artikkelsamlinger som dette miljøet har utgitt siden 1982. De er resultat av arbeidskonferanser mellom forskere fra mange land og med ulike faglige perspektiver (Berdahl, Lüdtke m.fl. 1982, Medick/Sabean 1984, Lüdtke 1991). Göttingen-miljøet er mer møtested enn skole. Og de to frontfigurene, Hans Medick (f.1939) og Alf Lüdtke (f.1943) står ikke for samme program.

På mange måter kan Alf Lüdtke sees som den typiske Alltags-historikeren framfor noen, fordi han både i program og praksis ligger nært et bilde der viktige trekk ved retningen er rendyrket. Politisk var han i 1970-årene en venstreradikal outsider. Fra 1977 stilte han seg i spissen for å lansere Alltagsgeschichte som nytt alternativ. Han ble samtidig en av de ledende akademiske deltagerne i den tyske Geschichtswerkstatt-bevegelsen. Videre kan mye av det han har skrevet av empiriske arbeider, leses som eksperimenter med nye konsepter for retningen. Emnene handler ofte om arbeidere og deres liv i arbeid og fritid. Samtidig har han skrevet mye om politikk, men da først og fremst om sammenhenger mellom politikk og dagligliv, og om politikken i dagliglivet.

Et nøkkelord i mange av Lüdtkes analyser er "Egensinn". Det er vanskelig å oversette. På engelsk svarer det til noe slikt som "self-reliance, self-will and self-respect" (Eley 1989:323 og Lüdtke 1986). Svenske arbeiderkulturhistorikere har oversatt det til "egensinne", som neppe ligger langt unna det norske "egenrådighet" (Horgby/Isacson 1992). Og ofte handler det om motstand og motstridighet når det hos Lüdtke er snakk om "Egensinn". Samtidig har han flere ganger presistert at det "eigensinnige" kan komme til uttrykk som mye annet enn motstand (Lüdtke 1986, 1986b:172, 1989:254f). Det kan dreie seg om på samme tid å leve med og godta et herredømme, og "zugleich In-der-Distanz-den-'eigenen'-Orientierungen-Folgen" (samtidig på avstand følge sine 'egne' orienteringer). Et eksempel er når arbeideren finner seg sine egne måter å gjøre arbeidet på, som ikke på noen måte trenger å komme i motstrid til ledelsens krav om effektivitet. Lüdtke advarer mot å analysere herredømmeforhold med dikotomiske begreper for lydighet eller motstand (Lüdtke 1991:50).

De kanskje mest interessante analysene Lüdtke har gjort ut fra sitt program, handler om folks forhold til naziregimet. Der har han bl.a. satt søkerlyset på det han kaller "Mittäterschaft" (et slags medløperi), som ikke lar seg karakterisere enkelt og greit f.eks. som tilslutning. Her blir det sammensatte og flertydige viktig. F.eks. viser Lüdtke hvordan det i et uttrykk som "deutsche Qualitätsarbeit" (tysk kvalitetsarbeid) lå flere betydninger, som både kunne harmonere med arbeidsfolks "Eigen-Sinn", og som samtidig kom til å klinge sammen med Nazi-regimets agitasjon (Lüdtke 1991:563ff, 1991b, 1991c, 1989 og 1987).

Et poeng med "Eigensinn" er for Lüdtke å få fram at folk som f.eks. har vært passive eller "likegyldige" til aktiv og organisert politikk, i dagliglivet kunne realisere sine egne interesser uten at det noen gang kom fram som organisert krav eller politisk handling i vanlig forstand.

Her skimtes en venstreromantisk holdning hos Lüdtke, et håp om at folk likevel, tross alt, ikke har vært uten egen politisk tanke og vilje til frihet.

Lüdtkes begrep "Egensinn" kan utlegges i flere retninger: På den ene siden retter det lyset mot hvordan det blant "vanlige mennesker" har eksistert både samhold, motstand og trang til selvstendige liv som de politiske partiene ikke har fanget opp, og som de heller ofte har misforstått, oversett eller motarbeidet. På den andre siden brukes det om en side ved folks subjektivitet, om den "egen-mening" folk opplever med det de gjør, og da samme hva slags verdiinnhold det har. "Eigen-Sinn", slik det også ofte skrives med bindestrek og stor S for å markere denne mer åpne betydningen, blir da et begrep for den "mening" som ikke bare er tilført folk utenfra, men som er "deres egen". I det første tilfellet blir begrepet ideologisk befengt og problematisk som teoretisk utgangspunkt, i det andre blir det åpent, allment og upresist.

Populariteten til Alltagsgeschichte hang nært sammen med den grønne bølgen som vokste seg sterk i løpet av 1970-årene. Det har dessuten lenge vært en tett sammenheng mellom politisk-ideologisk og historisk debatt for tyskerne, bl.a. av historiske grunner. Også når en snakker med enkelte deltakere i debatten, er det påfallende hvor nært det ligger for dem å karakterisere hverandre politisk, også som historikere. I den grønne bølgen lå en ny venstreradikalisme som rettet seg mot både marxistisk ortodoksi og sosialdemokrati. Videre var den sterkt modernitetskritisk. Søkelyset ble rettet mot menneskelige kostnader ved den kjente "moderniseringen". Og det var ikke fritt for at "førmoderne" forhold ble romantisert. Men skepsisen til "modernisering" kom også til uttrykk som kritikk av moderniseringsteorier som man fant for enkle, og som man bl.a. mente framstilte den historiske utviklingen for "unilineært". Mot dette lette man etter moteksempler, som viste "andre" og flere utviklingsprosesser.

Når det er snakk om Alltagsgeschichte, blir gjerne Alf Lüdtke og Hans Medick nevnt som par. Men for det første har Medick ikke det samme forholdet til Alltags-etiketten som Lüdtke, og for det andre er både hans forskningsprofil og metodiske program annerledes.

Medicks bakgrunn var økonomisk historie og studier av førindustrielle forhold. I 1970-årene startet han sammen med Peter Kriedte og Jürgen Schlumbohm ved Max-Planck-institut für Geschichte i Göttingen et stort prosjekt om protoindustrielle forhold (Kriedte, Medick, Schlumbohm 1978). Ennå hadde ikke Medick for alvor rettet blikket mot de "etnologiske erkjennelsesmåter", slik han gjorde programmatisk med artikkelen "Missionare im Ruderboot? Ethno-

logische Erkenntnisweisen als Herausforderung an die Sozialgeschichte" i 1984 (ny og revidert versjon 1989). Men som erfaringssbakkgrunn for Medicks senere program er protoindustriprosjektet viktig, bl.a. fordi det kom til å dreie seg om lokale studier. Jeg vil først peke på noen hovedtrekk i Medicks program før jeg går inn på hva de handlet om.

Artikkeloverskriften "Misionærer i robåten" var et bilde på den funksjonalistiske etnologiens gamle tro på at historien kom til de utenomeuropeiske samfunn med den vestlige sivilisasjonen. Medick mente det fantes en liknende sentrisme innenfor historiefaget, særlig i den "historisk-sosialvitenskapelige" forskningen: den plasserte gjerne ulike fenomener i periferien eller i sentrum for den historiske utviklingen, sett ut fra "den store forandringen" som rommes i termen modernisering. En slik sentrisme fant Medick t.o.m. hos Fernand Braudel. I hans trebindsverk om sosialhistorien fra 14- til 1700-tallet ble den materielle hverdagskulturen framstilt nærmest ahistorisk, og som noe i periferien av den historiske dynamikken i framveksten av en handelskapitalisme. Og i Braudels kjente middelhavshistorie het det om flere innlandssamfunn at de både lå "fjernt fra sivilisasjonen" og "manglet historisk utvikling". Alternativet så Medick i et kulturanthropologisk perspektiv. Med det ville en lettere kunne se hvordan det tilsynelatende uforanderlige og det som lå før og utenfor "moderniseringen" ikke noe mindre hadde en *historie* som i høyeste grad bar i seg både motsigelser og mange lag ("widerspruchsvoll und vielschichtig").

Et annet problem Medick så i den etablerte sosialhistorien, var at den i så stor grad bygde på dikotomiske begreper for forhold som subjekt-objekt og struktur-handling. Det gjorde den dårlig egnet til å analysere hvordan f.eks. klasse- og herredømmeforhold på samme tid var både deler av og resultater av konkrete menneskers erfaringer og handlinger. Et bedre begrep for dette fant Medick i "structurations", slik det begrepet er brukt bl.a. av den engelske forskeren Philip Abrams for å femne det som skjer når mennesker både preger og preges av strukturer. Så lenge sosialhistorien ikke tok dette alvorlig, ville den bli en "samfunnshistorie" der adskildte "dimensjoner", "faktorer" og "delsystemer" ble summert eller kombinert. Dette var en kritikk Medick rettet mot sosialhistoriske fagfeller, bl.a. Hans-Ulrich Wehlers "samfunnshistoriske" modell, der "Herrschaft", økonomi og kultur i følge Medick ble behandlet som tre adskillbare delsystemer i "samfunnet"².

Medick advarte, som Niethammer, sterkt mot å tro at alternativet, interpretasjon etter kulturanthropologisk eller etnologisk mønster, åpnet for noen umiddelbar tilgang til den fortidige virkeligheten. Som

Clifford Geerz hadde sagt om antropologens forhold til de innfødte: det kunne verken gå ut på å bli en av dem eller å etterlikne dem, bare romantikere og spioner ville finne mening i det. Det fremmede kunne bare erkjennes indirekte. Forskeren møtte de kulturelle ytringene og virksomhetene som "tekster" der menneskenes hensikter og handlinger ikke kunne leses ut umiddelbart, men der et spekter av betydninger kunne åpne seg for interpretasjon. Når denne analysen av ord, bilder, institusjoner, handlemåter osv lyktes i å la de ulike lagene av betydninger komme klart til uttrykk, kalte Geerz det "thick description". Med det forbehold at Medick så farer hos Geerz for at kulturanalysen kunne bli redusert til *tekstinterpretasjon*, fant han mye å lære av i dette konseptet også som historiker.

Denne framgangsmåten var en annen enn i vanlig sosialhistorie, der det i følge Medick handlet for mye om å gjøre mangfoldet av betydninger så entydig som mulig, og der det fremmede ofte for raskt ble redusert til kjente kategorier. I så måte innebar "thick description" å være både mer beskjeden og mer raffinert. Det innebar heller ikke å gi avkall på teori. Men det krevde et annerledes teoribegrep enn det sosialvitenskapelige, med sine allmenne kategorier og abstraksjoner. Her måtte de teoretiske begrepene kunne ta vare på de "fine forskjellene" (Medick 1984/1989)³.

Medick kaller seg ikke Alltagshistoriker og ytrer seg gjerne skeptisk til mye av det som er skrevet under den etiketten. I hans analyseopplegg ligger heller ikke den samme farenen for romantisering av hverdagslig motstand som f.eks. i Lüdtkes "Eigensinn". Men også Medicks program går ut på å bringe "inn i søkelyset den historiske hverdag som det spenningsfeltet hvor formidlingene av handling, erfaring, struktur og historie skjer, og da i skikt- og klassemessig pregde og regionalt og lokalt bestemte levemåter" (Medick 1984/1989, sitatet 1989:63). Dette fører oss nærmere det *mikrohistoriske* ved programmet hans.

Medick advarer mot å se mikrostudien som noen studie av lokale enheter som isolerte og lukkede. Livet i selv de "minste" verdener er ofte både orientert utover og preget og behersket utenfra. Men nettopp hvordan det har artet seg, kan mikrostudien fange inn.

Det mikrohistoriske utdypes videre i Medicks foreløpig siste programmatiske artikkel på feltet, "Entlegene Geschichte?" (avslides historie) fra 1992. "Kontekstualisering" blir der slått opp som alternativ til "kategorisystemer", og egentlig som stikkord for god historisk analyse i det hele tatt. Fra bruddstykker av informasjon bygger historikeren opp et komplekst nettverk av relasjoner som forbinder personer med deres omgivelser eller kontekst. Fordelen med mikroplanet ligger i så måte i

at det åpner for en mangesidig og nøyaktig gjennomlysning av de historisk spesifikke forholdene, og at det gjør det lettere å holde f.eks. kulturelle, sosiale, økonomiske og politiske forhold i synsfeltet samtidig. En slik mikroanalyse vil ikke gå ut på å måle forholdet mellom variabler og kategorier i et system av ko-relasjoner og ko-variasjoner. Data om bestemte variabler, som fertilitet, mortalitet, husholdsstørrelser, pris- og lønnsnivå osv vil alltid ha begrenset utsagnskraft så lenge de ikke blir "re-kontekstualisert" gjennom mikroanalyse, mener Medick.

Dette får følger for muligheten til å sammenlikne. Formålet med mikroanalyser er ikke å kunne sammenlikne sosiale og kulturelle systemer med hverandre direkte. De gjør at sammenlikninger må bli indirekte, nettopp fordi betydningene til de ulike "Tatsachen" (fakta) bare kan overprøves i sammenheng med den bestemte konteksten.

Det en studerer på denne måten, vil lett framstå som unntakstilfeller i forhold til "generelle" trekk for eksempel på nasjonalt eller globalt nivå. Ser en det fra den lokale verden en studerer, vil det likevel kunne stå som "'normale' unntak". Den termen låner Medick fra den italienske historikeren Eduardo Grendi⁴. Han er en av flere italienere (bl.a. Carlo Ginzburg, Carlo Poni og Giovanni Levi), som i senere år har arbeidet mye med "Micro-Storia" som historiekonsept (Ginzburg/Poni 1985). Verdien med å studere så grundig "'normale' unntakstilfeller" ligger likevel ikke først og fremst i at det tilfredsstiller "lokale" erkennelsesinteresser. Viktigere er det at det gir innsikt i hvordan historiske prosesser har artet seg i sine konkrete muligheter og sammenhenger, gjerne i ekstreme eksempler. Da er innsiktene fra mikrostudien bare til-synelatende mindre "allment interessante" enn fra andre analyser (Medick 1992).

Her er vi ved et punkt der det likevel kan virke noe uklart hvor radikalt Medicks program egentlig står i motsetning til det Gesellschaftshistoriske. Å kalte sine objekter for "unntak" forutsetter på en måte begreper om noe som er ikke-unntak, eller regel – samme hvor mye en ser unntaket som "normalt". Dessuten: hvis en rekke ulike unntakstilfeller var det "normale", er ikke det også en slag teori om et generelt "mønster"? Å påstå at historien bare har bestått av forskjellige historier uten felles mønstre, er derimot ikke Medicks syn. I så måte er det forøvrig interessant at han i sin siste programartikkel sier at antakelsen om en enhetlig historisk moderniseringsprosess "konsekvent burde dekonstrueres" – men vel å merke, fortsetter han: "før den forsøksvis rekonstrueres" (Medick 1992:174).

Det er flere problematiske sider ved mikrokonseptet: Egentlig vil "mikro" alltid være relativt i forhold til hva en ser som makro. Nå kan

en si at i gode mikroskoper kan linsene veksles etter hvilke lag en vil ha fram i det en studerer – så også i historieforskningen.

Kanskje kan en også svare mer konkret på hva en mener med "mikrohistorie": Den studerer mennesket i det miljø det omgir seg med til daglig, f.eks. i familien, på arbeidsplassen, i bomiljøet, i byen. Med et slikt begrep vil heller ikke f.eks. mennesker med makt så lett falle ut av synsfeltet, slik det gjerne skjer med den nære assosiasjonen som ofte gjøres mellom Alltagsgeschichte og "vanlig folk" eller "mennesker uten makt". Men det vil da vel å merke handle om å studere også det mektige mennesket som det "lille" mennesket *det* også faktisk er, med blikk inn i de innerste porene i dets liv og kultur – ikke med blikket ensidig rettet mot den større verden som det har makt over, men bare delvis lever i. Ut fra et slikt resonnement har også en annen tysk historiker, Christian Meier, kommet til at det gir bedre mening å snakke om mikrohistorie enn Alltagshistorie (Meier 1990:116). En mikrohistorisk analyse vil ta utgangspunkt i det enkelte menneske i sin konkrete kontekst, enten det er et vanlig eller uvanlig menneske – en studie av det siste kan ut fra et slikt konsept gi minst like "stor" eller "rik" innsikt i historiske muligheter og sammenhenger som noe annet.

Trolig bør en skille mellom mikro som karakteristikk av studieobjekt og av framgangsmåter, metode. Både blant de internasjonale forbildene som gjerne blir påkalt i debatten, og de studiene som er gjort på feltet i Tyskland, er emnevalgene ofte orientert mot små enheter målt i geografisk rom. Typiske tyske eksempler på det er de landsbystudiene som er gjort av historikere i Göttingen og Volkskunde-forskere i Tübingen (Sabean 1984 og 1990, Kriedte 1991, Medick 1993, Jeggle 1977, Kaschuba/Lipp 1982). Her vil noen kanskje også tenke på Arthur Imhofs bok om "Die verlorenen Welten" (tapte verdener), som kretser omkring erfaringsverdenen til en nordhessisk bonde omkring 1700. Men der er formålet utvetydig å illustrere og bekrefte en nokså generell teori – en slags negativ moderniseringsteori (Imhof 1984). Så ikke alle slags studier av små enheter målt i rom passer inn i det mikrohistoriske programmet.

"Mikro" er trolig mer fruktbart å assosiere til analysemålene, kilde-ne og blikket, enn til objektene. Flere kildetyper har her fått ny eller økt aktualitet: muntlige minner, dagbøker, ting, bilder, protokoller fra avhør i selv de "minste" rettssaker. Mikroanalyse handler om både kil-denes art og bruk: kilder som stammer fra det livet folk har levd i sin "lille verden", og analysemåter som går ut på å nærlæse dem på måter som får fram de ulike lag av betydninger de kan fortelle om. For Hans Medick handler dette ikke om å se etter "das Kleine" (det lille), de små

detaljene, men "im Kleinen zu sehen", altså se med mikroblikk etter hvordan historiske prosesser virkelig er blitt konstituert.

Her er det nære sammenhenger mellom tilskjæring av emner, valg av kilder og analysemåter. Den debatten handlet lenge mye om å lete etter alternativer til kvantitative metoder. I 1977 tok kvinnehistorikeren Karin Hausen et slikt oppgjør med forskningen omkring sosial protest på 1800-tallet, bl.a. med den engelske sosialhistorikeren Richard Tillys forsøk på å analysere protestene statistisk ved å klassifisere dem langs indeks for hvor voldelige de var. Hausen mente en slik reduksjon av protester til målbare og kategoriserbare data var å homogenisere prosesser og hendelser som egentlig burde analyseres som de komplekse forholdene de var. Også hun så løsningen i å studere innholdet i og forholdene omkring protestene slik de kom til uttrykk i mindre enheter (Hausen 1977b). Dette peker i samme retning som det Medick har prøvd å gjøre til et slags mikrohistorieprogram.

Til slutt i denne gjennomgangen av posisjoner skal vi tilbake til folkekulturperspektivet og Volkskunde. For de som hadde vært med på historiseringen innen Volkskunde, var det viktig ikke bare å ivareta et dynamisk kulturbegrep, men å se kultur mer i større samfunnssammenheng enn hva som hadde vært vanlig i faget. Kanskje bidro dette også til åpenhet for både å tenke i Gesellschaftshistoriske baner og å la analysene styres av nokså "store" begreper. Det synes å være tydelig hos Tübingen-eleven Wolfgang Kaschuba (f.1950) (Kaschuba 1989:193).

Han slo i en artikkel i 1989 fast at kulturelle forhold burde analyseres som del av "overgripende symbolske ordninger". Og når det gjaldt "livet til de mange" i nyere tid, så han *to* slike "store ordenssystemer": En "Volkskultur" i det sene feudalsamfunnet, og en "Arbeiterkultur" i den industrikapitalistiske epoken. Han advarte mot å se dette som en teori om to faser som bare avløste hverandre. I de historiske prosessene kunne en tenke seg kompliserte "ved siden av- og inn i hverandre-forhold" av elementer fra begge de to "systemene". Likevel fant Kaschuba det fruktbart å la analysene styres av to slike overordnede begreper (Kaschuba 1989:194).

Når Kaschuba snakker om "Volkskultur", bygger det på en forestilling om visse felles handlemåter og overbevisninger som står i motsetning til en mer elitær kultur. Blant annet viser han til eksempler på normer og hverdagslig motstand blandt bønder og landsbybefolkning – som når de tok seg til rette ved å hente seg trevirke ulovlig fra herskapsskogene. Dette hørte til utbredte handlinger som han mener vanskelig kan forstås uten en viss felles kultur blandt de lavere skikt. Denne endret seg med framveksten av en industriarbeiderklasse. Samtidig ble mye fra

tradisjonell "folkekultur" også ført videre i den moderne "arbeiderkulturen" (Kaschuba 1989). Denne vekten på kontinuitet preger også det bildet Kaschuba gir av arbeiderkulturen helt til i dag, tvers igjennom en omfattende avindustrialisering.

En kritikk av dette konseptet er lett å tenke seg til. Den er også nylig formulert kraftig av en annen Tübingen-elev, Carola Lipp (f.1950) (Lipp 1990:87ff, 1993:20ff og 1993b). I vår sammenheng her er det viktig å legge merke til at hun retter samme kritikk mot både Volkskultur-perspektivet og "Eigensinn"-tanken hos Alf Lüdtke.

Både "Volkskultur" og "Eigensinn" ser Lipp som uttrykk for diktatomiske kulturoppfatninger, og for nye "remyologiseringer" etter at marxistiske klassebegreper er gått ut av bruk. I begge tilfeller dreier det seg om å framheve noe folkelig og hverdaglig som står som motsettning til elitekultur, og blant annet til organisert politikk. Begrepene har mye felles med det som i fenomenologien er blitt kalt "livsverden", og som i Jürgen Habermas' moderniseringsteori stadig utsettes for "kolonialisering" fra "systemet" (Habermas 1989). For Alfred Schütz var "dagliglivets livsverden" å betrakte som "grunnlaget for den naturlige livsanskuelse som tas for gitt" (sitert etter Lipp 1993:4). "Eigensinn" kan i følge Lipp leses som "glorifisering" av denne siden ved hverdagslivet, fordi den ofte representerer noe som unndrar seg hegemonisk kontroll. I det ligger også en liknende opptatthet som i "Volkskultur"-tanken av kontinuitet, av vedvarende folkelig motstand og frihetstrang. "I sin forenkla kontrasteringsmåte blir Volkskultur-konseptet til et deduktivt begrepssystem som henger sammen med et monolineært perspektiv. Egentlig handler det om en negativ moderniseringsteori", skriver Lipp (1993:20).

Begrepet "Eigensinn" kan sies å nesten forutsette en slags motpol i noe "ikke-egent", kanskje "Fremd-Sinn" eller "Enteignetes Sinn" (avegnet), noe disiplinert og kontrollert, og da utenfra. Når en diskuterer dette med Lüdtke, avviser han at begrepet er tenkt som del av noen generell dikotomisk kultur- eller moderniseringsteori. Men det kan vanskelig nektes for at det ligger nær å lese Eigensinn-konseptet slik Lipp gjør, og at farene er store for at det kan styre historiske analyser i den retningen hun kritiserer.

Det som her har kommet fram som en uttrykt motsetning mellom to elever av det historiserte Volkskunde-miljøet, begge fra Tübingen, likner det som foreløpig kan utlegges som en vesentlig forskjell mellom de presenterte historikerne i feltet, begge fra Göttingen. Nokså ulikt Lüdtkes Eigensinn-konsept, er Medicks mikrohistorieprogram mer utvetydig basert på en måte å tenke historisk på som står fundamentalt

imot det å la analysene styres av enkle dikotomiske begreper bygd på forestillinger om selve den overordnede kulturelle konflikten eller utviklingen.

Et par eksempler på mikrohistorie

Her vil det føre for langt å gi noen oversikt over hva som er skrevet innen de posisjonene jeg har presentert⁶. Sammenfattende kan det sies at svært mye har det handlet om kvinner, familie, barn, arbeidere, landsbyliv og erfaringer med nasjonal sosialisme og "Wirtschaftswunder". Her skal et par eksempler trekkes fram, begge som illustrasjon av hva mikrohistorie kan være:

I 1973 startet Peter Kriedte, Hans Medick og Jürgen Schlumbohm et stort prosjekt i Göttingen om protoindustri (Kriedte, Medick, Schlumbohm 1978). De ville undersøke hvordan den spesielle førindustrielle veverivirksomheten i deler av Tyskland møtte markedsvekst og industrialisering. Den opprinnelige interessen kom her fra skolering i økonomisk historie og "stor" økonomisk teori. Men her gjorde for det første denne bestemte produksjonsformens utbredelse at det alt i utgangspunktet var naturlig å skjære undersøkelsene til som regionale eller lokale studier. Flere av delprosjektene utviklet seg snart til grundige studier der bestemte miljøer ble gjennomboret både over svært lange perioder og fra mange synsvinkler.

Innen økonomisk historie var protoindustri tidligere blitt analysert som en første fase av industrialiseringen. Göttingen-historikerne mente protoindustrialismen måtte sees som noe eget. Når de skulle begrunne det, fant de snart ut at perspektivet burde utvides fra det økonomiske til å omfatte blant annet demografiske, familiehistoriske og kulturelle forhold, fordi de hørte nødvendig med i en forståelse av hva slags produksjons- og livsform som hadde preget de protoindustrielle miljøene. Dette gikk de så løs på å studere i sine konkrete sammenhenger innenfor hver sine lokalt funderte mikrostudier⁷. Etter mange års arbeid forelå resultatene ved inngangen til 1990-årene i form av tre omfattende avhandlinger (Kriedte 1991, Medick 1993b og Schlumbohm 1993). Den ene er Hans Medicks studie av "Weben und Überleben" (veving og overlevelse) fra 1650 til 1900 i landsbyen Laichingen i Würtemberg, på høyslettene i det sør-vestlige Tyskland – ikke langt fra Tübingen. I år 1800 hadde landsbyen 364 husstander, hvorav 225 levde av linveving (Medick 1992b:298). Viktig i Medicks opprinnelig økonomisk-historiske analyse er nå innbyggernes religiøse mentalitet, og hvilke sammen-

henger som har eksistert mellom den og blant annet livet i arbeidet, og eiendomsforholdene. Her rådet en særegen württembergsk pietisme som lå nokså nær det Max Weber i sin tid karakteriserte som protestansk etikk. Det interessante er hvordan denne religiøsiteten førte med seg håndverksmessig flid i den hjemmeindustrielle virksomheten, men uten at det ble kombinert med framvekst av noen "kapitalistisk ånd" i Webersk forstand. En tese hos Medick er ikke bare at dette ikke førte til kapitalisme. Gjennom en grundig, konkret og mangfoldig analyse av livet i landsbyen viser han hvordan denne kulturen her heller bidro aktivt til at Laichingen ennå på slutten av 1800-tallet ikke hadde opplevd noe gjennombrudd for kapitalistisk næringsdrift⁸.

Et annet godt eksempel på mikrohistorie i praksis kan hentes fra kvinnehistorien:

"Den historiske kvindeforskningen er det mest overbevisende belegget for det spesielle potensialet som ligger i historisk antropologi", skriver Heide Wunder (1990). Det er flere grunner til at kvinnehistorikere raskt tok i bruk nye analysemåter. De var lite tyntet av tradisjoner, og de hadde alt fra starten et skeptisk forhold til etablert historieskriving, ikke minst til den "samfunnshistoriske" som mange mente gjorde mennenes historie til målestokk og sentrum for "moderniseringen".

Lenge var et hovedmotiv å synliggjøre kvinnene. Og det gjorde en best ved å skrive om hvordan kvinner selv hadde tenkt, opplevd og erfart sine liv, og om det som hadde særpreget deres kultur. Det gjaldt å skrive kvinnenes egen historie, ikke å innordne dem som eksempler i noen allmenn moderniseringshistorie (Hausen 1983). Videre var kvinnenes liv i historien tilsynelatende i større grad enn mennenes knyttet til "små" og avgrensbare verdener. Her lå mye til rette for å tenke i retning mikrohistorie.

Et interessant eksperiment i så måte er Barbara Dudens "Geschichte unter der Haut" (historie under huden): Fra tiden omkring 1730 etterlot legen Johannes Storch i Eisenach seg åtte tykke bøker med notater om kvinnesykdommer. Om nesten 2000 sykdomstilfeller skrev han ned detaljerte beretninger og kommentarer. Hver sykdomsberetning startet med en karakteristikk av den kvinnens det gjaldt. Videre fulgte skildringer av sykdomsforløpet, sammen med ymse som legen hadde funnet verdt å notere omkring det. Her fantes detaljerte gjengivelser av mange slags forhold som kvinnene hadde fortalt ham. Således kom notatene til å inneholde ikke bare et mylder av medisinske betraktringer, men mye om kulturelle og sosiale forhold.

Dette materialet har Barbara Duden utnyttet til en analyse av viktige historiske endringer både i legevitenskapen og i folks måter å tenke på

om kroppen. Hun viser hvordan en moderne, naturvitenskapelig preget holdning til kroppen på denne tiden var i ferd med å vokse fram, og hvordan begreper for bl.a. reproduksjon og seksualitet ble endret (Duden 1987 og 1991). Boken kan videre leses som demonstrasjon av metodiske vanskeligheter når det gjelder å få et nokså utenomvanlig materiale til å fortelle noe vesentlig om kulturelle forhold i en periode. Her er det det utenomvanlige eller ikke-representative som noen vil si, som gjennom tolkning blir brukt til å trenge inn i vesentlige sider ved tidens kulturelle endringer.

Avslutning

Hva har det nye gitt?

For det første er historiske søkerlys blitt satt på forhold som ellers lett oppfattes som konstante, allmennmenneskelige eller trivielle. Flere analyser har handlet om hvordan bestemte daglige gjøremål, ritualer og folkefester i andre tider og miljøer har hatt andre kulturelle betydninger enn i dag. Den historiske familieforskningen har fått fram enda klare enn før hvordan ulike familieformer er historisk og kulturelt bestemte. Også selve begrepet "familie" er blitt historisert, slik det har skjedd med begreper som "kjærlighet", "liv" og "ære". Den nye kulturorienterte historieskrivingen er blitt et treningsfelt i å se selv det mest "naturlige" som historisk bestemt – og foranderlig.

For det andre har mye energi gått med til å få fram i lyset forhold som bryter med etablerte oppfatninger om "modernisering". For å forstå dette energiske strevet med å korrigere moderniseringsteorier som kan virke både overdrevet og fremmed for utenforstående, må en se det i sammenheng med den tyske sosialhistorieforskningens historie. Den ble sterkt dominert av en Gesellschaftsgeschichte-retning som gikk svært langt i å hentet sine forbilder i samfunnsvitenskapene når det gjaldt å tenke teori, og som la svært mye vekt på å se de enkelte studiene som ledd i byggingen av stor og generell teori. Det kan bl.a. være dette som gjenspeiler seg som ekstra sterk trang i "nye retninger" blant tyske sosial- og kulturhistorikere til å markere moteksempler.

Av og til kan det virke som om motsetningen til Gesellschaftshistorikernes bruk av moderniseringsteori blir overdrevet. Noen ser det også mer som en gradsforskjell. Georg Iggers skriver i sin nye historio-grafiske oversikt at "... de mikrohistoriske studiene (...) på ingen måte forsømmer regional- og lokalhistoriens sammenhenger med de større økonomiske, sosiale og kulturelle endringsprosessene, de bidrar heller

til å gi et mer differensiert bilde av disse prosessene (Iggers 1993). Iggers har nok noe rett i det, men han undervurderer trolig betydningen av de forskjellene som likevel ligger i måtene å tenke historie på. I 1991 skrev Jürgen Kocka i en artikkel om de siste omveltningene i Øst-Europa at de kunne leses som enda en "bekrefteelse av moderniserings-teorien (...), forsåvidt denne hevder at det på lang sikt foregår en gjensidig avhengig og parallell utvikling i retning (a) markedsøkonomi og industrialisering, (b) sosial pluralisering, (c) borgerlig kultur og (d) forfatninger bygd på demokratiske friheter" (Kocka 1991:19). Dette kan her stå som talende kontrast til den nye historieskrivingens skepsis til moderniseringsbegrepet overhodet, både som politisk-optimistisk og historieteorisk grep.

Til slutt: Å studere historiske prosesser med mikroblikk må ikke blandes sammen verken med "small is beautiful" eller "anything goes", slik det av og til heter i mer eller mindre lettvindte debattinnlegg om de nye retningene i historieskrivingene som dette er del av. Mikrohistorie handler her om å studere med sterkt forstørrende lupe hvordan historiske prosesser er blitt konstituert i sin kompleksitet i konkrete kontekster. At det her ligger flere uavklarte teoretiske og metodiske spørsmål, hindrer ikke at mye av den forskningen en allerede kan lese om fra feltet, for lengst kan vise til verdifulle resultater. Og som Georg Iggers sier, en kan se "den nye historieskrivingen [som] en utvidelse av den vitenskapelige rasjonalitet, ikke som en forkasting av den" (Iggers 1993).

Litteratur

Her er bare tatt med litteratur som det er vist til ovenfor, fyldigere litteraturoversikt fås ved henv. til forf.:

- Bausinger, Hermann (1961). *Volkskultur in der technischen Welt (erweiter-te Neuausgabe 1986)*. Frankfurt.
Bausinger, Hermann (1987). Volkskultur und Sozialgeschichte. I: Schieder, W. u. Sellin, V. (Hg). (1987). *Sozialgeschichte in Deutschland. Band III*. Göttingen.
Berdahl, R.M., Lüdtke, A. m.fl. (1982). *Klassen und Kultur. Sozial-anthropologische Perspektiven in der Geschichtsschreibung*. Frankfurt.
Brüggemeier, F. u. Kocka, J. (Hg) (1985). "Geschichte von unten – Geschichte von innen". *Kontroversen um die Alltagsgeschichte*. Fern-universität-Gesamthochschule Hagen.
Cremer, Albert (1983). Höfische Gesellschaft und "Königsmechanis-

- mus" – zur Kritik an einem Modell absolutistischer "Ein-herrschaft". I: SOWI – Sozialwissenschaftliche Informationen 4/1983.
- Duden, Barbara (1987). *Geschichte unter der Haut. Ein Eisenacher Arzt und seine Patientinnen um 1730*. Stuttgart.
- Duden, Barbara (1991). *Der Frauenleib als Öffentlicher Ort. Vom Misbrauch des Begriffs Leben*. Hamburg/Zürich.
- Dülmen, Richard van (1991). Historische Anthropologie in der deutschen Sozialgeschichtsforschung. I: *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 11/1991.
- Eley, Geoff (1989). Labor History, Social History, Alltagsgeschichte: Experience, Culture, and the Politics of Everyday – a New Direction for German Social History? I: *Journal of Modern History* 61/1989.
- Elias, Norbert (1976/1978). *Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen*. Bd 1: *Wandlungen des Verhaltens in den weltlichen Oberschichten des Abendlandes*. Bd 2: *Wandlungen der Gesellschaft. Entwurf zu einer Theorie der Zivilisation*. Frankfurt (første gang utg. 1939).
- Frykman, J. og Löfgren, O (1979). *Den kultiverade människan*. Lund.
- Fure, Odd-Bjørn (1984). Hverdagshistorie i tysk historieforskning. Problemer – perspektiver – potensiale. I: *Historisk Tidsskrift* 4/1984.
- Fure, Odd-Bjørn (1986). Problematisering eller kaos. Tysk hverdags-historisk forskning. I: *Historisk Tidsskrift* 4/1986.
- Fure, Odd-Bjørn (1989). Theoretische Probleme historischer Synthesen am Beispiel "Der Deutschen Gesellschaftsgeschichte" von Hans-Ulrich Wehler. I: *Bericht über das 4. deutsch-norwegische Historikertreffen in Berlin, Mai 1989*.
- Ginzburg, Carlo u. Poni, Carlo (1985). Was ist Mikrogeschichte? I: *Geschichtswerkstatt* 6/1985.
- Habermas, Jürgen (1989). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Bd 2. Frankfurt.
- Hausen, Karin (1977b). Schwierigkeiten mit dem "sozialen protest". I: *Geschichte und Gesellschaft* 3/1977.
- Hausen, Karin (Hg) (1983). *Frauen suchen ihre Geschichte. Historische Studien Zum 19. und 20. Jahrhundert*. München.
- Horgby, Bjørn og Isacson, Maths (1992). Egensinne och skötsamhet. Två arbetsplatskulturer i Sverige under mellankrigstiden. I: *Kampen om sjælene. 4. Nordiske arbejderkulturseminar 1992 i København. Sessionsindlæg del 1*.
- Iggers, Georg G. (1993). *Geschichtswissenschaft im 20. Jahrhundert. Ein kritischer Überblick im internationalen Vergleich*. Göttingen.
- Imhof, Arthur (1984). *Die verlorenen Welten. Alltagsbewältigung durch unsere Vorfahren – und weshalb wir uns heute damit so schwer tun*. München.
- Imhof, Arthur (1988). *Von der unsicheren zur sicheren Lebenszeit. Fünf historisch-demographische Studien*. Darmstadt.
- Jeggle, Utz (1977). *Kiebingen – eine Heimatgeschichte. Zum Prozess der Zivilisation in einem schwäbischen Dorf*. Tübingen.
- Kaldal, Ingar (1994). *Alltagsgeschichte og mikrohistorie*. Nr 2 i skriftsserie ved Historisk Institutt. Universitetet i Trondheim. 1994.
- Kaschuba, W. u. Lipp, C. (1982). *Dörfliches Überleben. Zur geschichte materieller und sozialer Reproduktion ländlicher Gesellschaft im 19. und frühen 20. Jahrhundert*. Tübingen.
- Kaschuba, Wolfgang (1989). Volkskultur und Arbeiterkultur als symbolische Ordnungen. Einige volkskundlichen Anmerkungen zur Debatte um Alltags- und Kulturgeschichte. I: Lüdtke, A. (Hg). (1989). *Alltagsgeschichte*. Egen referanse.
- Kocka, Jürgen (1969). *Unternehmensverwaltung und Angestelltenschaft am Beispiel Siemens 1847-1914. Zum Verhältnis von Kapitalismus und Bürokratie in der deutschen Industrialisierung*. Stuttgart.
- Kocka, Jürgen (1986). *Sozialgeschichte. Begriff – Entwicklung – Probleme*. Göttingen.
- Kocka, Jürgen (1990). *Geschichte der Arbeiter und der Arbeiterbewegung in Deutschland seit dem Ende des 18. Jahrhunderts*. Bind 1: *Weder Stand noch Klasse. Unterschichten um 1800*. Bind 2: *Arbeitsverhältnisse und Arbeiterexistenzen. Grundlagen der Klassenbildung im 19. Jahrhundert*. Bonn.
- Kocka, Jürgen (1991). Überraschung und Erklärung. Was die Umbrücke von 1989-90 für die Gesellschaftsgeschichte bedeuten könnten. I: Hettling, Mannfred u.a. (Hg) (1991). *Was ist Gesellschaftsgeschichte?* München.
- Korte, Hermann (1990). Von Elias lernen. I: Korte, H. (Hg). (1990) *Gesellschaftliche Prozesse und individuelle Praxis. Bochumer Vorlesungen zu Norbert Elias' Zivilisationstheorie*. Frankfurt.
- Kriedte, P., Medick, H. u. Schlumbohm, J. (1978) *Industrialisierung vor der Industrialisierung. Gewerbliche Warenproduktion auf dem Lande in der Formationsperiode des Kapitalismus*. Göttingen (engelsk utg. 1981: *Industrialization before Industrialization. Rural Industry in the Genesis of Capitalism*).
- Kriedte, Peter (1991). *Eine Stadt am seidenen Faden. Haushalt, Hausindustrie und soziale Bewegung in Krefeld in der Mitte des 19. Jahrhunderts*. Göttingen.
- Lipp, Carola (1990). Writing History as Political Culture. Social History

- versus "Alltagsgeschichte". A German Debate. I: *History of Historiography* 17/1990.
- Lipp, Carola (1993). Alltagsforschungen im Grenzbereich von Volkskunde, Soziologie und Geschichte. Aufstieg und Niedergang eines interdisziplinären Forschungskonzepts. I: *Zeitschrift für Volkskunde*. Heft 1/1993.
- Lipp, Carola (1993b). Alltagsforschung in der empirischen Kulturwissenschaft und Volkskunde. Kommer i: *Alltagsgeschichte. Ein Handbuch*. Utgitt av Der Berliner Geschichtswerkstatt.
- Lüdtke, Alf (1986). Cash, Coffee-Breaks, Horseplay: Eigensinn and Politics among Factory Workers in Germany circa 1900. I: Hanagan, M./Stevenson, Ch (Ed). *Confrontation, Class-Consciousness and the Labor Process*. New York.
- Lüdtke, Alf (1986b). "Deutsche Qualitätsarbeit", "Spielreien" am Arbeitsplatz und "Fliehen" aus der Fabrik: industrielle Arbeitsprozesse und Arbeiterverhalten in den 1920er Jahren – Aspekte eines offenen Forschungsfeldes. I: Boll, Friedhelm (Hg) (1986). *Arbeiterkulturen zwischen Alltag und Politik. Beiträge zum europäischen Vergleich in der Zwischenkriegszeit*. Wien.
- Lüdtke, Alf (1987). "Formierung der Massen" oder: Mitmachen und Hinnehmen? "Alltagsgeschichte" und Faschismusanalyse. I: Gerstenberger, H. u. Schmidt, D. (Hg) (1987). *Normalität oder Normalisierung? Geschichtswerkstätten und Faschismusanalyse*. Münster.
- Lüdtke, Alf (Hg) (1989). *Alltagsgeschichte. Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungen und Lebensweisen*. Frankfurt.
- Lüdtke, Alf (1989b). "Deutsche Qualitätsarbeit". Übereinstimmung und Dissenz zwischen den Klassen in Deutschland. I: *Kommune 7, No 4/1989*.
- Lüdtke, Alf (Hg). (1991). *Herrschaft und soziale Praxis. Historische und sozial-anthropologische Studien*. Göttingen.
- Lüdtke, Alf (1991b). Einleitung. I: Temanummer om "Mittäter: Gesellschaft im Nationalsozialismus" i *SOWI – Sozialwissenschaftliche Informationen* 2/1991.
- Lüdtke, Alf (Hg) (1989). *Alltagsgeschichte. Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungen und Lebensweisen*. Frankfurt.
- Lüdtke, Alf (1993). *Eigen-Sinn. Fabrikalltag, Arbeitererfahrungen und Politik vom Kaiserreich bis in den Faschismus*. Hamburg.
- Martin, Jochen und Zoepfel, Renate (Hg) (1989). Aufgaben, Rollen und Räume von Frau und Mann. I: *Veröffentlichungen des 'Instituts für Historische Anthropologie e.v.'*. Band 5/1 und 5/2. München.
- Medick, H. og Sabean, D. (Hg) (1984). *Emotionen und Materielle Interessen. Sozialanthropologische und historische Beiträge zur Familienforschung*. Göttingen.
- Medick, Hans (1982). Plebeische Kultur, plebeische Öffentlichkeit, plebeische Ökonomie. Über Erfahrungen und Verhaltensweisen Besitzarmer und Besitzlosen in der Übergangsphase zum Kapitalismus. I: Berdahl, Lüdtke m.fl (1982). *Klassen und Kultur* (egen referanse).
- Medick, Hans (1984/1989). 'Missionäre im Ruderboot'. Ethnologische Erkenntnisweisen als Herausforderung an die Sozialgeschichte. I: *Geschichte und Gesellschaft* 10/1984. Står også i nygjennomarbeidet versjon i Lüdtke (red) (1989) *Alltagsgeschichte*. Egen referanse.
- Medick, Hans (1992). Entlegene Geschichte? Sozialgeschichte und Mikro-Historie im Blickfeld der Kulturanthropologie. I: *Soziale Welt. Zeitschrift für sozialwissenschaftliche Forschung und Praxis. Sonderband 8. Zwischen den Kulturen*. 1992.
- Medick, Hans (1992b). Buchkultur und lutherischer Pietismus. Buchbesitz, erbauliche Lektüre und religiöse Mentalität in einer ländlichen Gemeinde Würtembergs am Ende der frühen Neuzeit: Laichingen 1748-1820. I: Vierhaus, Rudolf und Mitarbeitern des Max-Planck-Instituts für Geschichte (Hg) (1992). *Friihe Neuzeit – Friihe Moderne? Forschungen zur Vielschichtigkeit von Übergangsprozessen*. Göttingen.
- Medick, Hans (1993). *Leben und Überleben in Laichingen 1650-1900. Untersuchungen zur Sozial-, Kultur- und Wirtschaftsgeschichte aus der Perspektive einer lokalen Gesellschaft im frühneuzeitlichen Würtemberg*. Foreløpig manuskript, er planlagt å komme som bok i 1994.
- Meier, Christian (1990). Notizen zum Verhältnis von Makro- und Mikrogeschichte. I: Acham, K. u. Schulze, W. (Hg) (1990). *Teil und Ganzes. Theorie der Geschichte. Beiträge zur Historik*, Band 6. München.
- Niethammer, L. u. Plato, A. von (Hg) (1985). "Wir kriegen jetzt andere Zeiten". *Auf der Suche nach der Erfahrung des Volkes in nachfaschistischen Ländern*. Bd 3 av LUSIR-prosjektet. Bonn/Berlin.
- Niethammer, Lutz (Hg) (1980). *Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis. Die Praxis der "Oral history"*. Frankfurt (pocketbokutg. 1985)
- Niethammer, Lutz (1980b). Anmerkungen zur Alltagsgeschichte. I: *Geschichtsdidaktik* 3/1980. Samme artikkel står i: Bergmann, Klaus u. Schörken, Rolf (Hg) (1982). *Geschichte im Alltag – Alltag in der Geschichte*. Düsseldorf.
- Niethammer, Lutz (1982). Oral History as a channel of communication

- between workers and historians. I: Thompson, P. and Burchardt, N. (ed) (1982). *Our Common History: The Transformation of Europe*. London.
- Niethammer, Lutz (Hg) (1983). "Die Jahre weiss man nicht, wie man die heute hinsetzen soll". *Lebensberichte und Sozialkultur im Ruhrgebiet 1930 bis 1960*. Bd 1 av LUSIR-prosjektet. Bonn/Berlin.
- Niethammer, Lutz (Hg) 1983b). "Hinterher merkt man, dass es richtig war, dass es schiefgegangen war". *Nachkriegserfahrungen im Ruhrgebiet. Lebensgeschichte und Sozialkultur im Ruhrgebiet 1930 bis 1960*. Bd 2 av LUSIR-prosjektet. Bonn/Berlin.
- Niethammer, Lutz (1985). Fragen – Antworten – Fragen. Methodische Erfahrungen zur Oral History. I: Niethammer/Plato (Hg) (1985). "Wir kriegen jetzt..." (egen referanse)
- Nipperdey, Thomas (1973). Die anthropologische Dimension der Geschichtswissenschaft. I: Schulz, G. (Hg) (1973). *Geschichte heute*. Göttingen.
- Nitschke, August (1981). *Historische Verhaltensforschung. Analyse gesellschaftlicher Verhaltensweisen. Ein Arbeitsbuch*. Stuttgart.
- Nitschke, August (1991). *Die Mutigen in einem System. Wechselwirkungen zwischen Mensch und Umwelt. Ein Vergleich der Kulturen*. Köln.
- Raullf, Ulrich (Hg) (1987). *Mentalitäten-Geschichte. Zur historischen Rekonstruktion geistiger Prozesse*. Berlin.
- Ritter, Gerhard A. (1989). Die neuere Sozialgeschichte in der Bundesrepublik Deutschland. I: Kocka, J. (Hg) (1989). *Sozialgeschichte im internationalen Überblick*. Darmstadt.
- Sabean, David (1984). 'Junge immer im leeren Korb': Beziehungen zwischen Schwägern in einem Schwäbischen Dorf. I: Medick og Sabean (Hg) (1984). *Emotionen und Materielle Interessen*. Egen referanse.
- Sabean, David (1990). *Property, Production and Family in Neckarhausen 1700 to 1870*. Cambridge.
- Schlumbohm, Jürgen (1993). *Lebensläufe, Familien, Höfe. Die Bauern und Eigentumslosen des Osnabrückischen Kirchspiels Belm in protoindustrieller Zeit, 1650-1860*. Uttrykt manuskrift, kommer som bok i 1994.
- Steinbach, Lothar (1988). Sozialgeschichte, Arbeitergeschichte, erinnerte Geschichte. Anmerkungen zu Erträgen neuerer Oral-History-Forschungen in der deutschsprachigen Historiographie. I: *Archiv für Sozialgeschichte* 28/1988.
- Tenfelde, Klaus (1977). *Sozialgeschichte der Bergarbeiterschaft an der Ruhr im 19.Jahrhundert*. Bonn.
- Terjesen, Einar A. (1985). Hverdagshistorie – debatt. I: *Historisk tidsskrift* 3/1985.
- Terjesen, Einar A. (1986). Hverdagshistorie. I: Reiersen, Slettan (red). *Mentalitetshistorie – muligheter og problemer*. Trondheim.
- Trevelyan, G.M. (1942). *English Social History*. London.
- Wehler, Hans-Ulrich (1969). *Bismarck und der Imperialismus*. Köln.
- Wehler, Hans-Ulrich (1973) *Das deutsche Kaiserreich*. Köln.
- Wehler, Hans-Ulrich (1987). *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, Bind I: *Vom Feudalismus des Alten Reiches bis zur Defensive Modernisierung der Reformära 1700-1815*. Bind II: *Von der Reformära bis zur industriellen und politischen deutschen "Doppelrevolution" 1815-1845/49*. München..
- Wunder, Heide (1990). *Kulturgeschichte, Mentalitätsgeschichte, Historische Anthropologie*. I: Dülmen, Richard van (1990). *Fischer Lexikon. Geschichte*. Frankfurt.

Tidsskrifter

der det har stått eller vil komme en del artikler av relevans for historisk-antropologisk interesserte, med år for start i parentes:

- Archiv für Sozialgeschichte (1961-)
Geschichte und Gesellschaft (1975-)
SOWI – Sozialwissenschaftliche Informationen (1971-)
BIOS – Zeitschrift für Biographie und Oral History (1988-)
Geschichtswerkstatt (1983- som meldingsblad, 1985- som tidsskrift, utgitt av foreningen for Geschichtswerkstätten)
WerkstattGeschichte (1992-, starta som foreningsuavhengig alternativ til Geschichtswerkstatt)
Historische Anthropologie (1993-)

1. Jmfr gjesteforelesninger og seminarinnlegg av Fure på Dragvoll for noen år siden.
2. Medicks brodd mot særlig Wehlers konsept for Gesellschaftsgeschichte var tydelig også i en artikkel fra 1982 om "Plebejische Kultur, plebejische Öffentlichkeit, Plebejische Ökonomie". Også denne artikkelen kan leses som eksperiment med et alternativt konsept, der han blant annet henter mye fra E.P. Thompson. Men Medicks program hadde ikke tatt form så klart her som i 1984-artikkelen (Medick 1982).
3. En presisering av et historisk-antropologisk teoribegrep i forhold til det sosialhistoriske hos f.eks. Jürgen Kocka, finnes hos Sabean i Brüggemeier/Kocka 1985.
4. Uttrykket stammer fra en kommentar hos Grendi til historikerens kilder og deres tendens til å være utenomvanlige dokumenter. Det gjør at de fører

- historikeren til det "utenomvanlig 'normale'". Men det er nettopp det som også gjør dem så utsagnskraftige, sier Grendi (Medick 1992 note 17 s. 173).
5. Dette har han understreket sterkt i diskusjoner jeg har hatt med ham.
 6. En utfyllende framstilling i så måte kan leses i Kaldal 1994.
 7. De var slett ikke alene om interessen for dette emnet. Siden 1970-årene har det kommet en nokså stor litteratur om protoindustrialisme. En viss oversikt gir Kriedte 1991 s. 18, note 8.
 8. Medick 1992, og samtaler med Medick i Göttingen i november 1992 og mars 1993. Manuskriptet til den store avhandlingen (1993b) som kommer som bok i 1994, har jeg bare delvis sett i.

Summary

There is much current debate on the international history scene on just where social history is heading. Well-known catch words are historic anthropology and "new cultural history". This paper represents an attempt at an historical analysis of what is happening in parallel fields of research in Germany, where "Alltagsgeschichte" became a popular rallying-cry starting about the end of the 1970's.

While the history of mentalities gained quick popularity in France, German social history was influenced to a far greater degree by structural history oriented on social science. This was also true of the "Gesellschaftshistorische" movement dominant at the close of the 1960's. The popularity of "Alltagsgeschichte" towards the end of the 1970's must be seen as relative to several different aspects. In one sense it represented a reaction to the use of theories common in social science. In another sense it expressed growing scepticism toward modernisation, concerning both the use of simple modernisation terminology in historical analyses and the society that was generally regarded as being "modern".

Emphasis is put here on clarifying the development of different programmes in the field: Lutz Niethammer has not only been a leading light of German oral history. Of more interest is his programme for "Erfahrungsgeschichte" and communicative historical science. Alf Lüdtke's "Eigensinn"-perspective is also discussed as an expression for an opinion where forms for solidarity in daily life can only too easily be analysed by means of an equally simple and dichotomous terminology as in any other modernisation. An alternative to this form for analysis is represented by Hans Medick, in his Italianate micro-history and what he calls an "ethnological glance". This is a programme that breaks in a more fundamental way with attempts to utilize simple and prevailing terminology in order to grasp history, and that goes farthest in develop-

ing historical analysis allowing the complex, compound and ambiguous in history to remain just that. The differences become even more apparent if one considers current debate within German "Volkskunde", where the opposition between Wolfgang Kaschuba and Carola Lipp to a large extent concerns exactly these points.

In conclusion two brief examples of the use of micro-history are presented. The first concerns the vast Göttingen project, involved since the 1970's in studies of proto-industrial environments in southern German villages. The other example is Barbara Duden's analysis of the way in which new conceptions of physical illness arose towards the end of the 18th century, based on a study of the unique records of a male specialist in women's diseases.

Innhold

Jonas Frykman:

Den ljusnande framtid var vår 3

Anne Knudsen: "Hjemlig etnografi" Etnografi og
den europæiske nutid 17

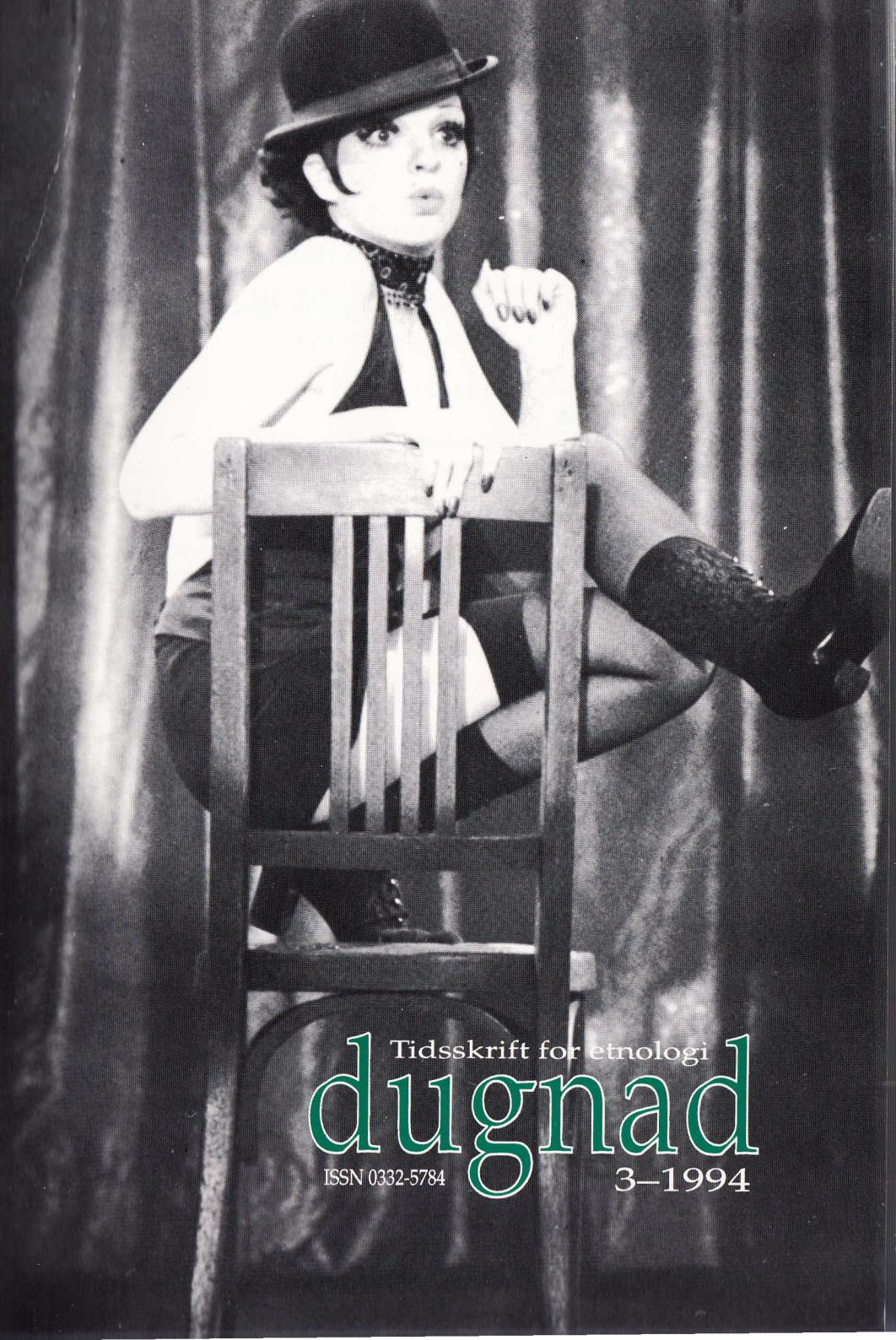
Ingår Kaldal: Tysk sosialhistorie, Alltagsgeschichte
og mikrohistorie 31

Kjell Olsen: Kulturminnevern på en lokal arena 61

Bokmeldinger 77

dugnad 3-1994

novus

dugnad

Boks 748 Sentrum
N-0106 Oslo

Tidsskrift for etnologi
dugnad
ISSN 0332-5784 3-1994